

O CIEĽOCH A BUDÚCNOSTI FILOZOFIE

H.REDNER: *The Ends of Philosophy. An Essay in the Sociology of Philosophy and Rationality.* (Ciele filozofie. Esej o sociológii filozofie a racionalite.) London-Sydney, Croom Helm 1986, 424 s.

Autor Harry Redner sa vo svojej knihe, ktorej prvá verzia vznikala v období rokov 1977-1982, venuje jednak otázkam dejín filozofie, ale rozpracováva tiež otázky cieľa filozofie, jej možného konca a konštruuje nový model metódy filozofického skúmania.

H. Redner chápe filozofiu ako súčasť kultúrneho a intelektuálneho života spoločnosti, teda problémy spoločnosti sa dotýkajú aj filozofie a filozofia je s nimi konfrontovaná. Ohrozenie, či dokonca koniec mnohých hodnôt západnej civilizácie môže vážne ohroziť existenciu filozofie, viesť k jej koncu. Táto otázka je dokonca podľa francúzskeho filozofa Derridu prvou otázkou súčasného filozofického myslenia.

Otázka konca filozofie nám podľa H. Rednera pripomína historickú paralelu s koncom metafyziky; ten však pochopil ako koniec filozofie v jednej z jej historicky obmedzených podôb. Otázka konca filozofie je nefalšovane filozofická, pretože len v rámci filozofie môže byť zodpovedaná správnym spôsobom. Len filozofia môže formulovať a zodpovedať otázku vlastného konca.

V istom zmysle prvotným problémom je, že filozof nemá vlastný objekt skúmania, ktorý by bol len jeho. V dejinách ľudského myslenia došlo k trom odpútaniam sa vied od filozofie. K prvému došlo počas vedeckej revolúcie v 17. storočí, k druhému v 19. storočí, kedy vzniklo množstvo anti-metafyzických škôl filozofie (ako napríklad pozitivizmus a existencializmus). K tretiemu a možno poslednému dochádza po druhej svetovej vojne, keď vedy nabrali technologický smer založený na metódach racionalizácie alebo kalkulovania racionality. To by potenciálne mohlo znamenať koniec filozofie, ktorá v rámci prevládajúceho intelektuálneho rozdelenia nebude môcť plniť svoje funkcie.

Oddelenie vedy od filozofie alebo vo všeobecnosti oddelenie poznania od myslenia je záležitosťou oboch strán. Na základe toho filozof upadá do prázdna a vedec do technicity. Na neuspokojivej úrovni súčasných vied sa podieľa aj absencia filozofického vedenia.

Filozofia, ktorá správne využíva svoje funkcie kritickej deštrukcie, sprostredkovania a konkrétneho filozofovania, môže podľa Rednera značne pomôcť vedám a iným oblastiam vzdelanosti. Na to je však potrebné, aby filozofi našli spôsob kontaktu s ostatnými vedami (s.22), a to cez interdisciplinárny výskum.

Na otázku, kto je dnes filozofom, H. Redner odpovedá, že každý, bez ohľadu na jeho úroveň poznania filozofie. Často to je vedec, ktorý je úplne vzdialený oficiálnej filozofii. Ako príklad uvádza kybernetika svetového mena, N. Wienera, a sociológa M. Webera.

K formulovaniu ďalších možností filozofie a metódy filozofického skúmania sa H. Redner prepracúva cez problematiku dejín filozofie, kde venuje najväčšiu pozornosť (v 3. a 4. kapitole) "dvom najjasnejším svetlám modernej filozofie", F. Nietzschemu a L. Wittgensteinovi, ktorých P. Ricoeur nazval "veľkými ničiteľmi" metafyziky.

H. Redner polemizuje s Nietzscheho kritikou rozumu a racionality, ukazuje, že Nietzsche sa spoliehal na eschatologickú schému dejín. Táto kritická analýza Nietzscheho názorov vyúsťuje u H. Rednera do všeobecnej kritiky kľúčových pojmov, ako sú vôľa k moci, hodnota, nadčlovek a ďalšie. H. Redner ukazuje Nietzscheho myslenie ako mytologické, z čoho plynú jeho slabosti, ale aj sila.

Pri hodnotení Wittgensteinovej filozofie H. Redner konštatuje, že bola nevyhnutne nedostatočná z hľadiska reflexívneho sebauvedomenia potrebného k činnosti po rozpynutí metafyzických problémov ich redukciami na jednoduchý spoločný základ jazyka. H. Redner venuje ďalej pozornosť hlavným črtám Wittgensteinovho spôsobu filozofovania a ich kritike. Zdôrazňuje, že pojmová deskripcia u Wittgensteina je interpretačno-hermeneutickou úlohou a každá taká deskripcia sa na určitom stupni musí premeniť na to, čo je opisované. Wittgensteinovým jediným teoretickým nástrojom je idea jazykovej hry; podľa Rednera je však "jazyková hra" len simplifikovanou aplikáciou Weberovej teórie ideálnych typov.

Kapitola venovaná kritickej analýze Wittgensteinovej filozofie sa končí ocenením jeho pozoruhodného činu spočívajúceho v redefinovaní takých základných pojmov ako jazyk, racionálny argument a subjektívna existencia.

H. Redner vo svojej historicko-filozofickej analýze venuje najmä v 5. kapitole pozornosť aj vývoju modernej filozofie niektorých súčasných filozofických dedičov Nietzscheho a Wittgensteina, ako aj tým, ktorí boli viac ovplyvnení Marxom a Heideggerom. Zvláštna pozornosť je venovaná protikladnosti medzi neonietzscheovcami parížskej školy (Derrida a Foucault), neowittgensteinovcami cambridgskej školy (Toulmin a Feyerabend) a neomarxistami a weberovcami frankfurtskej školy (Adorno a Habermas).

Otázka konca filozofie vôbec nie je nová a u Marxa, Nietzscheho, Wittgensteina a Heideggera sa prejavuje najvýraznejšie. Každý z nich sľubuje koniec filozofie, ale bez rozpakov pokračuje ďalej vo filozofovaní. Každý z nich proklamuje koniec filozofie v inom zmysle, ale využívajú skulinku vo svojich názoroch, aby mohli pokračovať vo filozofii pod iným menom. "Tak filozofia bola opätovne vyhlásená za mŕtvu, ale je ešte schopná žiť inkognito pod cudzím menom, ukazuje novú identitu, presťahovala sa do iného intelektuálneho prostredia. To možno nazvať dialektickým materializmom, prehodnotením všetkých hodnôt, konceptuálnou analýzou alebo jednoducho Myslením..." (s.282).

Východisko z tejto nebezpečnej situácie možného konca filozofie podľa H.Rednera "spočíva v deštruktívnej kritike filozofie" (s.304). Deštruktívna kritika jazykových foriem metódami konceptuálneho rozpynutia, redukovania atď. spočíva vo vypracovaní kľúča k novému spôsobu sebakritickej racionality. Jazyková analýza alebo kritika jazyka je hlavným spôsobom pôsobenia kritického rozumu vo filozofii. Tu podľa autora nachádzame novú formu kritickej racionality a simultánne nový spôsob filozofovania. Filozofia môže reflektovaním možnosti svojho konca znovuobjaviť svoj cieľ. Takéto sebaspytovanie filozofie môže byť podľa H. Rednera príkladom pre kultúru ako celok, prípadne aj pre celú spoločnosť. Jazyková analýza môže prerásť do kritiky všetkých našich symbolických foriem (s.306).

Kritická úloha filozofie je iba úvodom k dosiahnutiu jej ostatných cieľov. Kritické fungovanie jazykovej analýzy smeruje k ďalším cieľom filozofie, získava dvojakú formu prekladu a sprostredkovania. Sprostredkovanie naznačuje novú formu filozofickej racionality, ktorá dáva filozofii novú funkciu a ktorá spočíva v sprostredkovaní medzi špecializovanými vedami. Z toho dôvodu je preklad nevyhnutný; v súčasnosti je totiž správna komunikácia medzi vedami nemožná, pretože ich jazyky sú si navzájom príliš vzdialené.

V budúcnosti sú podľa H. Rednera možné dva smery vývoja vzťahu filozofie a vied: 1. vedy pôjdu v smere racionalizácie k *Big Science*, technické vedy so svojou rutinou priemyselného výskumu k mechanickému opakovaniu a redukovaniu postupov; filozofia tu bude mať iba marginálny status; 2. alternatívne vedy príjmu a začnú zavádzať iné prístupy a za týchto okolností "v kontexte takého vývoja si filozofia môže nájsť novú úlohu pre seba" (s. 363).

Filozofia podľa H. Rednera už nemôže viac ponúkať všeobecnú metafyziku, ktorej kategórie aplikovala na všetky vedy. Nedávne pokusy vypracovať pre modernú vedu niečo analogické General System Theory zlyhali. Filozofia bude musieť nájsť iný prístup k vedám. Podľa autora východiskom k novým prístupom môže byť model jazykovej analýzy, ktorý je vytvorený na základe psychoanalýzy a odvodený z jazyka Nietzscheho a Wittgensteinovej filozofie. "Jazyková analýza nie je iba pasívnou metódou neutrálneho pozorovania... Je to kritický deštruktívny proces. Jazyková analýza tejto filozofie je radikálnejším pokračovaním jej kritickej funkcie. Analýza jazyka metafyziky je teda pokračovaním deštrukcie metafyziky. Jazyková analýza ide ďalej v deštrukcii metafyziky odhaľovaním potlačovaného podvedomého základu, na ktorom je metafyzický jazyk postavený" (s.341).

Podľa H. Rednera práve jazyková analýza vytvára možnosť odvrátenia konca filozofie, pretože "filozofia, ktorá používa model jazykovej analýzy, má čo ponúknuť vedám, najmä sociálnym a kultúrnym vedám, zameraným na pochopenie konkrétneho vývoja nášho súčasného sveta" (s.363).

Vasil Gluchman